

NR 47

Biologisk mångfald i trädgården

Gullviva, mandelblom, kattfot och blå viol... så sjunger vi i visan men dessa blommor blir alltmer sällsynta i vår natur. Fjäril'n vingad syns på Haga... men inte lika ofta och inte lika många som förr. Lärkan drillar högt i skyn... ifall den hittar någon lämplig åker att bygga sitt bo i.

I vårt land är det framförallt förändringar i odlingslandskapet som lett till att arter håller på att försvinna. Naturliga betesmarker, slätterängar, hagmarker och dikesrenar har minskat kraftigt genom effektivisering av jordbruket. Gamla sorter av våra kulturväxter håller också på att försvinna när växtförädlingen får fram nya högvastande sorter. Många nya sorter är förstas förbättringar men gamla sorter kan ha värdefulla egenskaper för framtida växtförädling.

Vad är biologisk mångfald?

Begreppet myntades efter FN:s stora miljökonferens i Rio 1992, som utmynnade i handlingsprogrammet Agenda 21. Flertalet länder skrev då på en konvention för försvar av den biologiska mångfalden. Där slås fast att alla arter är värda att bevara eftersom vi idag inte vet vad som är viktigt för framtiden. Även om Sverige globalt sett är ett artfattigt land så är vår flora och fauna unik för vårt klimat och vårt läge och därför värda att bevara. Var finns sådana livsutrymmen idag som skulle kunna motsvara gamla tiders odlingslandskap. Ja, kanske i ett koloniområde eller i större trädgårdar. Här finns möjlighet att skapa olika miljöer som gynnar både flora (såväl vild som odlad) och fauna. De flesta av de arter som anses vara på tillbakagång eller direkt hotade hör hemma i odlingslandskapet.

Redan i begreppet koloniträdgårdar ligger att det är ett myller av små trädgårdar med en rik variation i växtlighet. På så sätt gynnas den biologiska mångfalden utan att vi ens tänker på det. Hur vi odlar och sköter vår trädgård kan också ha betydelse för miljön runt omkring för ingen trädgård lever isolerad. Den ingår i den gröna strukturen tillsammans med andra trädgårdar, parker och grönytor som är viktiga gröna kilar i omgivningen. Trädgårdar är den största gröna ytan i våra tätorter där de upptar 30 % av ytan (jämfört med 15 % i England.) Här beskrivs några delar i trädgården som speciellt gynnar den biologiska mångfalden

Fjärilsträdgården

För att locka till sig fjärilar skall man anlägga en äng eller plantera buskar och nektarrika blommor som fjärilarna tycker om. De behöver även ha tillgång till vindskyddade platser. Till de bästa fjärilsarterna hör fjärilsbuske, boll-

tistel, gullris, kardvädd, kungsmynsa, kärleksört, rödklint, isop, aubritea, röd rudbeckia, kardvädd, praktrollika och praktstenört. Men om man vill behålla fjärilarna i trädgården behöver de också växter där de lägger ägg och föder upp larverna. Nässlor är en av de värdefullaste värdväxterna där bl a näselfjäril, amiralfjäril, påfågelsöga och vinbärsfuks förökar sig. Så även om man betraktar nässlor som ett ogräs i trädgården kan de ändå få finnas i ett litet hörn. Några andra förökningsväxter är högt gräs för gräsfjärilar, benved och brakved för citronfjäril och klöverväxter för blåvinge.

Örtagården

Till örtagården lockas många nytto-insekter som humlor, bin och blomflugor. Kryddväxter inplanterade bland grönsaker och blommor kan skydda mot skadegörare genom sin starka doft och smak men också genom att locka dit nyttoinsekterna.

Ängen

Ängen är en gynnsam miljö för många insekter. Här trivs också flera örter som annars är hotade i vår natur. Genom

att låta delar av en gräsmatta förvildas skapar man en vildmarksträdgård som inte behöver gödslas, ogräsbekämpas eller klippas varje vecka. Men det kräver lite tålamod eftersom marken successivt måste utarmas på näring.

Undvik att gödsla gräsmattan och ta hela tiden bort gräsklippen där du vill göra äng. För att hjälpa naturen på traven kan man varsamt samla in mogna frön från vilda växter. Underlätta för fröna på dess nya plats genom att frigöra ett litet område från konkurrerande gräs. Frön från vilda växter kan även rekvireras från vissa fröfirmor. En äng med örter får man slå tidigast i mitten av juli. På mager och torr mark räcker det med en årlig slåtter. För att ängen inte skall bli nertrampad, kan man klippa små gångar och några öppna ytor i den. Lämpliga ytor att anlägga ängar på är områden där man inte vistas så mycket.

Djuren gynnas av mångfalden

En näringskedja börjar alltid med en växt. Antalet växtarter är avgörande för mångfalden av djur i ett område. Vill man gynna fåglar bör man plantera träd och buskar exempelvis fågelbär, rönn, må-bär, slån, buskrosor och hagtorn. Rosorna besöks även av pollenätande insekter. Fåglarna är mycket effektiva insektsätare där svartvit flugsnappare, talgoxe och blåmes tillhör de mest effektiva. Fladdermöss hjälper till att fånga nattaktiva skadeinsekter t ex nattfly. Kattugglan är en effektiv sorkfångare. Den häckar i ihåliga träd men kan också häcka i holk. Om det saknas ihåliga träd kan man underlätta för fåglar och fladdermöss genom att sätta upp holkar.

Igelkottar dras till trädgårdar där det finns mycket insekter, maskar, sniglar och larver. En hög med kvistar och löv på skyddad plats t ex under trappen eller altanen utgör en frostfri plats som utnyttjas av igelkottar då de går i ide. Har man ont om passande skrymslen kan man också bygga ett igelkottebo i form av en trälåda som smetas in med lervälling och täcks med jord och löv. Gör en ingångstunnel som är ca 10 cm i diameter så tar sig igelkotten men inga objudna gäster in. Ett ventilationsrör i överkanten på lådan behövs för lufttillförseln.

Pollineringen i våra trädgårdar sköts av bin och humlor. De vaknar tidigt på våren och börjar bygga bon. De behöver då mat i form av nektar från tidiga lökväxter, sälj och gräs. Senare på året är många kryddväxter utmärkta nektarväxter. I närheten av ett koloniområde är det fördelaktigt om någon ställer upp bikupor. Man kan hjälpa humlorna att finna en lämplig boplats genom att gräva ner en upp och nedvänd blomkruka på en solig plats. Krukans botten skall placeras så att den ligger på samma nivå som den omgivande marken och hålet skall täckas över med en sten. Ett smalt rör kan fungera som ingång.

Tillgång på vatten

Under varma somrar behöver både fåglar och insekter vatten och ett litet fågelbad kan räcka långt. En damm eller våtmark kan öka överlevnaden för grodor och paddor. I den egna trädgården är det nog dammen som är mest spännande. Dammen bör ligga ganska soligt. För djur i dammen som behöver skugga kan man plantera vattenväxter och skuggande strandväxter i en del av dammen. Bäst är om det finns både en grundare och en djupare del för både växter och djur. I våtmarken har man ingen öppen vattenyta men fuktig miljö med fuktälskande växter, lämplig t ex på platser där småbarn vistas. Öppna diken bör bevaras och bidrar till miljöns variationsrikedom om växtligheten tillåts växa fritt med endast en viss årlig tillsyn.

POM - Programmet för odlad mångfald

Att bevara en biologisk mångfald handlar om att skapa livsutrymme för alltifrån små mikroorganismer till stora växter och djur. Och det gäller både vilda och domesticerade (tama, odlade) arter. För artbevarandet av vilda växter och djur ansvarar Naturvårdsverket medan Jordbruksverket har ansvar för odlade växter och tamdjur. Inom Programmet för odlad mångfald (POM) som startade år 2000 finns riktlinjer utarbetade för hur man ska inventera, dokumentera och bevara odlade växter både jordbruks- och trädgårdsväxter.